

Moudrému člověku nestačí studium Přírody a Pravdy; má míti odvahu pravdu říci, na prospěch těch nemnohých, kteří chtějí a umějí myslet; neboť co se týče ostatních, kteří dobrovolně zůstávají otroky předsudků, těm už není o nic více možno dosíci Pravdy, nežli žabám létat.

Rozděluji filosofické nauky o lidské duši do dvou skupin. První, nejstarší, je systém materialismu, druhý je systém spiritualismu.

Metafysikové, kteří obratně naznačovali, že by hmota mohla zcela dobře míti schopnosti myslet, nezadali svému rozumu. Proč? Protože mají výhodu (zde je to výhodou), že se špatně vyjádřili. Vskutku, tázat se, zdali hmota může myslet, a neuvažovat o ní jinak než jako o hmotě o sobě, je tolik jako tázat se, zda může udávat čas. Je předem vidět, že se vyhneme úskalí, na němž pan Locke k svému neštěstí ztroskotál.¹⁴

Přívrženci Leibnizovi se svými »monadami« postavili domněnku nesrozumitelnou. Zduchovnili spíše hmotu, místo co by zmateri-
lisovali duši. Jak můžeme definovat jsoucno, jehož podstata je nám naprosto neznáma?¹⁵

Descartes a všichni kartesiáni, k nimž se již dávno řadí přívrženci Malebranchovi, pochybili stejně. Připustili existenci dvou různých substancí v člověku, jako by je byli viděli a dobře spočítali.¹⁶

Největší mudrci říkali, že duši nelze poznat jinak než ve světle víry; ale jakožto bytosti rozumné přece jen měli za to, že si mohou vyhradit právo zkoumat, co Písmo chtělo vyjádřit slovem »duch«, jehož užívá, když mluví o lidské duši. Při svém bádání se v tomto bodě neshodují s theologií. Ale cožpak ti se mezi sebou shodují o všech ostatních otázkách nějak více?

Uvedeme několika slovy výsledek všech jejich úvah.

Jestliže je Bůh, pak je tvůrcem Přírody stejně jako zjevení; dal nám jedno i druhé, aby se navzájem vysvětlovaly, a k tomu rozum, abychom je uváděli v soulad.

Když si netroufáme čerpat poznatky z živých těl, znamená to, že se díváme na Přírodu a na zjevení jako na dva vzájemně se rušící protiklady a troufáme si tedy hájit tento nesmysl: Bůh si odporuje ve svých rozličných dílech a klame nás.

Existuje-li zjevení, nemůže vyvracet Přírodu. Pouze z Přírody je možno odhalit smysl Evangelia, jehož jediným pravým interpretem je sama zkušenost! Vskutku, druzí vykladači až dosud pouze zamotávali pravdu. Učiníme si o tom úsudek podle toho, co píše autor spisu »Divadlo Přírody«. Praví (mluvě o p. Lockovi) toto: »Žasneme nad tím, že člověk, který snižuje naši duši tak, že ji považuje za duši z bláta, má odvahu ustanovit rozum za soudce a nejvyššího rozhodčího o tajemstvích víry.« A dodává: »Jak otrá-
sající představu bychom měli o křesťanství, kdybychom chtěli následovat rozumu!«¹⁷

Nemluvě o tom, že tyto úvahy nic nevyjasňují se zřetelem k víře, obsahují tak zlehčující námitky proti methodám těch, kdož si myslí, že mohou vykládat posvátné knihy, že se skoro stydím, když mařím čas jejich vyvracením.

1. Znamenitost rozumu nezávisí na velikém slově beze smyslu, na slově nehmotnost, nýbrž na jeho síle, rozsahu nebo jasnovidnosti. Podle toho by si »duše z bláta«, která by odhalovala jakoby jediným pohledem vztahy a důsledky nezměrného množství idejí nesnadno pochopitelných, zřejmě zasloužila přednost před duší bezduchou a hloupou, byť byla tato udělána ze složek sebedrahocennějších. Neznamená to ještě, že někdo je filosof, když se s Pliniem červená nad bídou našeho vzniku.¹⁸ Co se tu zdá sprosté, je něčím nadmíru drahocenným, co Příroda, jak se zdá, složila nejměleji a nejsložitěji. Ale jako by člověk, i kdyby měl svůj vznik v něčem zdánlivě ještě nižším, nebyl proto o nic méně nejdokonalejším ze všech tvorů, tak i jeho duše, ať její původ je jakýkoliv, když je čistá, ušlechtilá, vznešená, je duše krásná a slouží ke cti každému, kdo je jí nadán.

Druhý způsob, jak rozumuje pan Pluche, se mi zdá ubohý i se zřetelem k jeho vlastní soustavě, v níž je troška fanatismu. Jestliže totiž máme o víře představu, jež ji uvádí do rozporu s nejjasnějšími principy a nejnepornějšími pravdami, pak musíme na obranu zjevení i jeho původce mít za to, že tato představa je chybná a že dosud vůbec neznáme smysl slov Evangelia.

Buď — anebo. Buď je vše iluze, Příroda sama i zjevení, anebo

musí za víru odpovídat pouze zkušenost. Co však může být směšnější než to, co dělá náš autor? Mám dojem, jako bych slyšel peripatetika, jenž prohlašuje: »Nesmíme uvěřit zkušenosti Torricellových: kdybychom tomu uvěřili, kdybychom odvrhli „strach přírody z prázdnoty“ — jakou podivnou filosofii bychom to dostali!«¹⁹

Ukázal jsem, do jaké míry je rozumování pana Pluche scestné,* za tím účelem, abych dokázal, předně, že zjevení, je-li jaké, není dostatečně zaručeno pouhou autoritou Církve, bez jakéhokoliv rozumového prozkoumání, jak tvrdí lidé, kteří se rozumu bojí, a za druhé, abych uchránil před každým útokem postup těch, kteří by chtěli jít cestou, kterou jim otvírám, za výkladem nadpřirozených věcí, o sobě nepochopitelných, s pomocí světla, které každý dostal od Přírody.

Zde nás tedy mají vést pouze pozorování a zkušenosti. Najde se jich bezpočet v záznamech lékařů, kteří byli filosofové, ne však u filosofů, kteří nebyli lékaři. Pronikali labyrintem člověka, osvětlovali si jej; pouze oni odhalili pružiny ukryté v membránách, jež skrývají našim zrakům tolik divů. Pouze oni, klidní pozorovatelé naší duše, ji tisíckrát přistihli jak v její bídě, tak i velkoleposti, aniž jí v jednom z těchto stavů více pohrdají, nežli se jí obdivují v druhém. Ještě jednou pravím, že pouze lékaři zde mají právo mluvit. Co by nám mohli říci druzí, a především theologové? Není to směšné, slyšet je, jak rozhodují beze studu o předmětu, k jehož poznání se nikdy na dosah nedostali, od něhož se naopak ještě odvraceli v obskurních studiích, vedoucích k tisícovým předsudkům a — jedním slovem — k fanatismu, jenž pak ještě navíc přistupuje k jejich nevědomosti o tělesném mechanismu?

Avšak i my najdeme ještě mnoho trní a překážek na své cestě, třebaže jsme si zvolili nejlepší vůdce.

Člověk je stroj tak složený, že je nemožné učinit si o něm předsudkem jasnou představu a v důsledku toho jej definovat. Právě proto všechny výzkumy největších filosofů provedené a priori, t. j. pokusy užít jakýchsi duševních křídel, byly marné. Pouze a posteriori, snažíme-li se proniknout k duši jakoby přes orgány tělesné, můžeme dosáhnout — nepravím evidentně objevit šamu přirozenost člověka, nýbrž dosáhnout — nejvyššího stupně pravděpodobnosti o tomto předmětu.²⁰

* Chybuje zřejmě způsobem zvaným petitio principii. (Pozn. autorova.)

stejně pořád zkoumá duši

Chopme se tedy berly zkušenosti a zanechme za sebou historii všech marných filosofických domněnek. Být slepý a myslit si, že se lze obejít bez této hole, je vrchol slepoty. Jak velkou pravdu pronesl jeden moderní autor, když řekl, že je to jen prázdná pýcha, když nehledíme vyzískat z druhotných příčin stejně mnoho jako z prvotních! Člověk se může a dokonce má obdivovat všem těm krásným geniům v jejich nejužitečnějších dílech, lidem jako Descartes, Malebranche, Leibniz, Wolff atd., ale jaké ovoce, prosím vás, jsme sesbírali ze všech jejich hlubokých meditací a spisů? Začneme tedy a podívejme se, ne na to, jak se mysli, nýbrž na to, jak je třeba myslet pro životní pohodu.

Kolik temperamentů, tolik duchů, povah a rozmanitých mravů. Již Galénos²¹ znal tuto pravdu; dále ji rozvedl Descartes (a ne Hippokratés, jak praví autor »Přírodopisu duše«²²). Šel tak daleko, že prohlásil, že pouze lékařská věda může změnit duchy a mravy, a to spolu s tělem. Je pravda, že černá žluč, žluč vůbec, hlen, krev atd. dělají podle složení, hojnosti a rozmanitých kombinací těchto tekutin z každého člověka něco jiného.

V nemocech se duše brzy zatemňuje, až nepodává žádnou známku sebe samé, brzy se takřka zdvojí — do té míry ji unáší zuřivost; jindy se otupělost rozptýlí a v rekonvalescenci se z hlupáka stane vtipný člověk. Někdy nejkrásnější genius tak zhloupne, že není k poznání, a pak sbohem všem krásným vědomostem, jichž nabyl za takovou cenu a s takovou námahou!

Zde je ochrnutý člověk, který se ptá, leží-li v posteli jeho noha, tam voják, který má dojem, že ruku, kterou mu uřízli, pořád ještě má. Vzpomínka na jeho někdejší pocity a na to, kam je jeho duše umisťovala, vyvolává ilusi i jeho zvláštní formu preludu. Stačí mluvit s ním o chybějící části jeho těla, a už se mu připomenou všechny její pohyby a on jako by je cítil; je to provázáno nevím jakými nepřijemnými představami, které nelze vyjádřit.

Zde tento člověk pláče jako dítě, když se blíží smrt, z níž si tamten tropí žerty. Ale jak málo by stačilo u Cana Julia, Seneky, Petronia, aby se jejich zmužilost změnila ve slabošství nebo zbabělost? Někjaká překážka ve slezině, v játrech, závada v dolní duté žíle. Proč? Protože představivost a útroby se ucpávají současně; z toho se rodí všechny ty podivné hysterické a hypochondrické stavy.²³

Mám znovu mluvit o lidech, kteří se domýšlejí, že jsou promě-

něni ve vlkodlaky, kohouty, upíry, nebo věří, že mrtví jim pijí krev? A proč bych se měl zdržovat u těch, kteří vidí svůj nos nebo jiné části těla skleněné a jimž se musí poradit, aby spali na slámě, protože by se jinak rozbili? Aby zase přišli na to, jak užívat oněch částí těla a našli své opravdové svalstvo, sláma se zapálí; dostanou strach, že uhoří, a hrůza leckdy ochrnutí vyléčí. Jen zlehka se dotknu toho, co každý ví.

Nebudu proto prodlévat při podrobnostech účinku spánku. Pohlédte na toho unaveného vojáka! Chrápe v zákopu při řevu sta děl! Jeho duše nevnímá nic, jeho spánek je zcela jako mrtvice. Už už ho roztrhá bomba; ucítí tu ránu možná ještě méně než hmyz hynoucí pod botou.

S druhé strany: Zde ten člověk, kterého sžírá žárlivost, nenávisť, lakota, ctižádost, nemůže dojít žádného klidu. Nejklidnější místo, nejvíce osvěžující a uklidňující nápoje, to vše je neúčinné u člověka, jenž své srdce neosvobodil z muky vášní.

→ Duše i tělo usínají spolu. Tou měrou, jak uklidňujeme krevní oběh, šíří se po celém stroji příjemný pocit míru a klidu; duše ochable cítí tutěž tíhu jako víčka a ochabuje s mozgovými vlákny; podlehne těž jakémusi ochrnutí jako všechny svaly těla. Ty již nemohou unést váhu hlavy, hlava již nemůže udržet břímě myšlení; je ponořena v spánek, jako by jí nebylo.

Je oběh krevní příliš rychlý? Duše nemůže spát. Je-li duše příliš rozčilená, krev se nemůže uklidnit; probíhá cévami se slyšitelným šumem. To jsou dvě vzájemně se podmiňující příčiny nespavosti. Jediný úděs ve spánku nám zdvojnásobí srdeční údery a vytrhne nás z potřebného nebo sladkého odpočinku stejně, jako by to učinila prudká bolest nebo naléhavá potřeba. A konečně: jako přerušení duševních funkcí samo přivodí spánek, tak se vyskytuje i ve bdění (které je pak jen polobdéním), druh krátkých zdřímnutí, velmi častý a zvaný »švýcarské sny«, což dokazuje, že duše nečeká vždy s usnutím na tělo. Nespí-li přitom docela, jak málo k tomu chybí! V tom stavu jí je nemožné vytknout si jediný předmět, jemuž by věnovala nějakou pozornost v nesčíslném zástupu zmatených představ, které, abychom tak řekli, jako mraky naplňují ovzduší našeho mozku.

Opium má příliš mnoho co činit se spánkem, který vyvolává, než abychom je zde mohli pominout. Tento lék omamuje, jako to činí i víno, káva atd., každé svým způsobem a v poměru odpoví-

dajícím dávce. Činí člověka šťastným za stavu, jenž by měl být, jak by se zdálo, pokládán za hrob vědomí, protože se podobá smrti. Jaká sladká lethargie! Duši se z ní vůbec nechce. Byla vystavena nejprudším bolestem, nyní však necítí nic než libost z toho, že již netrpí a že se těší nejrozkošnějšímu klidu. Opium mění i vůli: nutí duši, jež by chtěla bdít a bavit se, aby šla spat, i když se jí nechce. Pomímím mlčením historii jedů.

Káva, která má účinky proti vínu opačné, rozptyluje vybičováním obrazivosti bolení hlavy a rozmrzelost, aniž nám je uschová na příští den jako víno.

Pohlédme na (duši) v jiných jejích potřebách.

Lidské tělo je stroj, který sám natahuje své pružiny, živý obraz nepřetržitěho pohybu.²⁴ Živné látky udržují, co vyvolává horečka. Bez nich duše chřadne, dostává se do vášnivého rozčilení a umírá v kolapsu. Je jako svíčka, jejíž světlo vzplane těsně před zhasnutím. Ale vyživujte tělo, vlejte do jeho trubic živných šťáv, silných lihovin, a hle — duše, silná jako ony, se vyzbrojí hrdou odvahou, a voják, kterého by voda přiměla k útěku, se rozběsí a běží vesele v rachotu bubnů na smrt. Tak i horká voda rozproudí krev, kterou by studená byla uklidnila.

Jaká moc je v dobrém jídle! Radost se znovuzrodí v smutném srdci, přejde do duše stolujících, a ti ji pak vyjadřují příjemnými písněmi, v nichž Francouz vyniká. Jen melancholika to tíží a účec se tam už nehodí.

Syrové maso činí zvířata divokými; i lidé by zdivočeli při stejné stravě. To je natolik pravda, že národ anglický, který nepožívá maso tak upravené jako my, nýbrž červené a krvavé, má v sobě, jak se zdá, též něco z větší nebo menší divokosti, jejíž příčiny leží zčásti i v takovéto stravě, vedle jiných ovšem, které jen výchova může odzbrojit. To rozdivočení pak vyvolává v duši pýchu, nenávisť, pohrdání jinými národy, neústupnost a jiné city, jež kazí povahu; zrovna tak činí tučná strava ducha těžkým a člověka neohrabaným tvorem, jehož oblíbenými stavy jsou netečnost a lenost.

Mr. Pope ukazuje, že se dobře vyznal v celé říši labužnictví, když praví, že »vážný Catus mluví stále o ctnosti a věří, že ten, kdo snáší neřestníky, je neřestný sám; tyto krásné city mu však vydrží pouze do oběda; pak dá přednost zločinci s vybranou tabulí před střídým světlem«.

»Pozorujte,« praví jinde, »téhož člověka ve stavu zdraví anebo

nemoci, když má pěkný úrad, a když ho pozbyl. Uvidíte, že velebí život, anebo jej proklíná; že je na honu jako blázen, v provinciální společnosti pije, na plesu je zdvořilý, ve městě přátelský a u dvora zrádný.«

Ve Švýcarsku jsme měli sudího jménem Steiger z Wittinghofen; ten byl na lačný žaludek nejsvědomitější a dokonce nejshovívavější ze soudců; ale běda chudákovi, který se octl na lavici obžalovaných, když byl sudí po hostině! Pak byl schopen dát pověsit nevinného stejně jako viníka.²⁵

Přemýšlíme a dokonce i jsme poctivými lidmi právě jen natolik, jako jsme veselí nebo stateční: vše záleží na způsobu, jak je náš stroj seřízen. V některých chvílích by člověk řekl, že duše bydlí v žaludku a že se van Helmont, když přeložil její sídlo do pyloru, zmýlil jen potud, že vzal část za celek.²⁶

K jakým výstřednostem nás může dohnat krutý hlad! Ta tam je úcta k útrobám, jimž člověk vděčí za život nebo jimž sám život dal. Rvou a sápu je zuby, příšerně na nich hodují, a v šílení, do něhož upadnou, je nejslabší vždy kořistí silnějšího.

S bledničkou závodící, jenže vítané těhotenství se nespokojuje s tím, že velmi často s sebou nese nepřirozené chuti, jaké bývají průvodcem obou těchto stavů; nejednou dohnalo duši k tomu, že se v ní vše nejrůznějším způsobem spiklo; dochází až k náhlé strašné choromyslnosti, která udusí i přirozený zákon. Tak se mozek, tato děloha duše, zvrhl někdy svým způsobem spolu s dělohou tělesnou.

A jaké ještě druhy mužské i ženské choromyslnosti se vyskytují u těch, které tíží zdrženlivost spojená s tělesným zdravím! Nedosti na tom, že plachou a skromnou dívku připravuje o všechn stud a ostych; ani krvesmilství se jí už nepřičí víc než galantní ženě cizoložství. Nejsou-li její potřeby rychle ukojeny, neomezí se to na hysterii a pominutí smyslů atd.; nešťastná zemře na nemoc, proti které je tolik lékařů!

Stačí jen otevřít oči, abychom viděli nevyhnutelný vliv stáří na rozum. Duše se účastní pokroků těla zrovna tak jako vychování. U krásného pohlaví provází duši ještě jemnost povahy; odtud ona něha, přítulnost, ty živé city, založené více na afektech nežli na rozumu, ty předsudky a pověry, jejichž vkořeněnou sílu lze sotva překonat atd. Naproti tomu muž, jehož mozek a nervy mají něco z pevnosti tužších látek, má silnějšího ducha, jako má výraznější

rysy obličeje; vzdělání, jehož se ženám nedostává, přidává jeho duši ještě další stupně síly. Jak nemá být při takové podpoře přírody a své dovednosti vděčnější, velkomyslnější, stálejší v přátelství, pevnější v protivenstvích a tak dále? Nicméně (sledujeme tu celkem myšlenky autora spisu »Listy o fysiognomiích«) ta, jež spojuje půvab ducha i těla s téměř všemi nejněžnějšími a nejjemnějšími city srdce, nemá nám závidět tu dvojí schopnost, která, jak se zdá, byla muži dána jen proto, aby se lépe dával proniknout půvaby krásy a aby se — díky druhé z nich — z krásy více radoval.²⁷

Není třeba ani býti tak velkým odborníkem ve fysiognomice, jako tento autor, abychom uhádli duševní kvality ze vzezření, z rysů obličeje, protože jsou do jisté míry výrazné, zrovna jako člověk nemusí být ještě velkým lékařem, rozpozná-li nemoc provázenou všemi zřejmými příznaky. Zkoumejme podobiznu Lockeovu, Steellovu,²⁸ Boerhaavovu,²⁹ Maupertuisovu atd.; nebudete překvapeni, když na nich najdete silnou fysiognomii s orlím zrakem. Prohlédněte nepřehledné množství jiných a rozpoznáte vždy krásu velkého genia a často dokonce poctivce od darebáka. Bylo poznamenáno na příklad, že jeden slavný básník sdružuje (ve svém portrétu) výraz filuty s ohněm Prometheovým.³⁰

Dějiny nám poskytují paměťhodný příklad o mocném vlivu počasí. Slavný vévoda z Guise byl tak pevně přesvědčen o tom, že Jindřich III., který ho měl tolikrát ve své moci, se nikdy neodvází vraždy na něm, že odjel do Blois. Kancléř Chiverny, slyše o jeho odjezdu, zvolal: »Ztracený člověk!« Poněvadž jeho ponurá předpověď byla tím, co se pak stalo, potvrzena, byl dotázán po důvodech. »Již dvacet let,« řekl, »znám krále; je od přírody dobrý a dokonce slabý, ale pozoroval jsem, že ho největší maličkost uvede do stavu nedůtklivosti, ba zuřivosti, když je mu zima.«

Jeden národ je ducha těžkopádného a přihloupělého, jiný živého, lehkého a pronikavého. Odkud to pochází, ne-li částečně jak z potravy, kterou požívá, tak i ze semene otců* a z té změti rozmanitých prvků vznášejících se v nesmírnosti ovzduší? Duch má své epidemické nemoci a své kurděje jako tělo.

Taková je moc podnebí, že člověk, který přejde z jednoho do druhého, cítí na sobě bezděčně tu změnu. Je jako chodící rostlina,

* Přírodopis zvířat i lidí dokazuje rozhodující vliv otcovského semene na ducha i tělesnou soustavu potomstva. (Poznámka autorova.)

co je to DUCH

kteřá se sama přesadila; není-li podnebí stejné, musí buď degen-
erovat, nebo se zdokonalit.

A dále: přejímáme všechno od těch, s nimiž žijeme, jejich gesta, jejich přízvuk atd., tak jako se oční víčko sklopí při hrozící ráně, na niž byl člověk upozorněn, nebo z téže příčiny, jako tělo divá-
kovo automaticky a bez vůle napodobí všechny pohyby dobré pantomimy.

Co jsem právě řekl, dokazuje, že nejlepší společností pro ducha-
plného člověka je jeho vlastní společnost, nenachází-li společnost sobě podobných. Duch zreziví mezi těmi, kdo jsou bez ducha, po-
něvadž mu chybí cvik; při hře s míčem také špatně vracíme míč
tomu, kdo ho špatně hodí. Dal bych přednost inteligentnímu člo-
věku, jemuž se nedostalo žádného školení, před takovým, který
by měl vyškolení špatně, jen když by byl dosti mlád. Duch špatně
vedený je jako herec zkažený venkovskou scénou.

Rozmanité stavy duševní jsou tedy vždy v korelaci se stavy těles-
nými. Avšak abychom lépe ukázali celou tuto závislost a její pří-
činy, užijeme zde srovnávací anatomie. Otevřme vnitřnosti lidské
a zvířecí. Jak jinak poznat lidskou přirozenost, leč že nás osvítlí
vzájemný souhlas struktury obou!

V obecných rysech jsou tvar a složení mozku všech čtyřnožců
bezmála tytéž jako u člověka. Týž tvar, totéž rozložení všude, s tím
podstatným rozdílem, že člověk má ze všech tvorů nejvíce mozku
v poměru k hmotě svého těla a mozek s nejčtetnějšími závitými. Opice,
bobr, slon, pes, liška, kočka jsou zvířata člověku nejpodobnější, neboť
též u nich je pozorovat touž vzestupnou analogii v poměru k svalku
mozkovému (corpus callosum), do něhož Lancisi³¹ položil sídlo duše,
ještě před zesnulým p. de la Peyronie, který však tento názor opřel
o řadu zkušenostních fakt.³²

Po čtyřnožcích mají nejvíce mozku ptáci. Ryby mají hlavu veli-
kou, ale nesmyslně prázdnou, jako je hlava mnohých lidí. Jsou bez
svalku mozkového a mají velmi málo mozku; a hmyzu mozek chybí.

Nebudu se déle šířit o rozmanitostech Přírody, ani o domněn-
kách, neboť obojího je bez počtu, jak si můžeme o tom učinit
úspěch již při čtení Willisových pojednání »De Cerebro et de Ani-
ma Brutorum«. ³³

Vyvodím jen závěry, jež jasně vyplývají z těchto nepopěrných
pozorování:

1. Čím divočejší zvířata, tím méně mají mozku;

2. zdá se, že vnitřních orgánů přibývá s jejich učelivostí;

3. existuje podivná podmínka, od věků Přírodou uložená, že
totiž čím více se bude získávat na duchu, tím více se bude
ztrácet na instinktu. Kde je větší ztráta a kde zisk?

Nemyslete si ostatně, že tím chci tvrdit, že objem mozku sám
již stačí k posouzení stupně učelivosti zvířat; je ještě nutno, aby
jakost odpovídala kvantitě a aby pevné a tekuté látky byly v oné
vhodné rovnováze, která tvoří zdraví.

Slabomyslnému sice mozek nechybí, jak se obyčejně říká, ale
tento jeho vnitřní orgán bude mít nedostatky ve špatném složení,
na příklad bude příliš měkký. Stejně je tomu s bláznými; vady jejich
mozku se nevymykají vždy našemu bádání; avšak jestliže nejsou
viditelné příčiny slabomyslnosti, šílenství atd., kam máme potom
jít hledat příčiny rozmanitosti všech duchů? Unikají zraku rysa
i zrakům Argusovým. Mizivá nepatrnost, vláčekno, něco, co ani
nejjemnější anatomie nemůže odhalit, by bylo udělalo dva hlupáky
z Erasma i z Fontenella, který to sám poznamenává v jedné ze
svých nejlepších »Rozprav«. ³⁴

Vedle měkkosti bílé hmoty mozkové u dětí, štěnat a ptáků po-
střehl Willis, že tělesa žíhaná³⁵ jsou u všech těchto tvorů nezna-
telná a jako by odbarvená a že jejich striae³⁶ jsou stejně nedo-
konalé jako u paralytiků. Dodává, a je to pravda, že člověk má
protuberanci anulární³⁷ velmi velikou; po něm následují, v sestup-
né řadě, opice a ostatní svrchu jmenovaná zvířata, kdežto tele
(sic), skot, vlk, ovce, vepř atd., kteří mají tuto část velmi malou,
mají velmi veliké genitálie a varlata.

Málo nám pomůže, když budeme skromní a zdrženliví při vyvo-
zování možných důsledků z těchto a tolika jiných pozorování o ne-
stálosti cirkulačních cest, nervů atd.; tolikeré odchylky nemohou
být zbytečnými hříčkami Přírody. Dokazují alespoň nutnost dobré
a bohaté organisace, neboť v celé živočišné říši nabývá duše, upev-
ňující se s tělem, chytrosti tou měrou, jakou tělo nabývá sil.

Zastavme se, abychom se podívali na různé stupně učelivosti
u zvířat. Není pochyby, a analogie nejlépe pochopená vede mysl
k přesvědčení, že příčiny, o nichž jsme se zmínili, vytvářejí všechny
rozdíly mezi nimi a námi, ačkoliv je třeba přiznat, že náš chabý
rozum, omezený na pozorování nadmíru hrubá, nemůže vidět pouta
spojující příčiny a účinky. Je tu jakási harmonie, již filosofové
nikdy nepoznají.